

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

בבית הדין הרבני האזורי נתניה

לפני כבוד הדיינים:

הרב יצחק רפפורט, הרב משה חביב, הרב אוריאל אליהו

התובע:

(ע"י ב"כ עו"ד מירב לוי)

נגד

הנתבעת:

ע"י ב"כ עו"ד אריק ארביב ועו"ד
ו. ונה אייזיק

הנדון: הפחתת/ביטול מזונות

פסק דין

רקע

הצדדים התגרשו ביום ה' בשבט התשע"ד (06/01/2014) ולהם **ילדה אחת ילידת ביום הגירושין כבת שנה וחצי.**

הצדדים חתמו על הסכם גירושין הכולל הסכמה למזונות ע"ס 1350 ₪ עד להגיע הילדה לגיל 18 ובנוסף יישא האב במחציות כמקובל.

להסכם ניתן תוקף של פס"ד בדיין יחיד.

מפרוטוקול הדין עולה שאין תלות וקשר בין הסעיפים הרכשיים השונים השונים וכי סעיף המזונות עומד בפני עצמו.

הסדרי הראיה בהתאם לסוג עבודתו של האב נקבעו ביחס של **3/11** כלומר 3 לילות בשבועיים אצל האב הכוללים **סופ"ש קצר** פעם בשבועיים.

ב 31/12/14 נפגשו הצדדים ביחידת הסיוע לאחר שהאב התקשה לעמוד בהסדרי השהות שנקבעו וחתמו על הסכם חדש.

בהסכם החדש **הופחתו במעט זמני השהות עם האב** כך שבשעון קיץ (מעט פחות מ 2/3 של השנה) תשהה הקטינה עם האב סופ"ש ארוך פעם בשבועיים ועוד שלוש פעמים כ 3 שעות באמצע שבוע אך, ללא לינה, כך שבאחריותו 3 ארוחות נוספות ולילה אחד פחות ואילו בשעון חורף סופ"ש קצר כך שרק לילה אחד תלון עם אביה.

בעקבות שינוי זה הוסכם כי **האב ישלם 2300 ₪** כולל דמי מדור והוצאות חינוך וכן ישלם 450 ₪ מגיל 18 עד 21 וכן ישלם 35 ₪ דמי ביביסיטר על כל שעת איחור.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להסכמות אלו ניתן תוקף של פס"ד בשלושה דיינים ביום ו' בשבט התשע"ה (26/01/2015).

ההסכם השני ביטל את סעיף המזונות שבהסכם הראשון.

בפרוטוקול הדין ובהחלטה המאשרת את ההסכם השני הנ"ל בתיק מס' לא צוין שביה"ד ערך קנין לצדדים כך שנראה שמעבר לחתימה עצמה שלא ברור אם נעשתה בפני ביה"ד לא נעשה שום קנין על ההתחייבות בהסכם.

יש לציין כי בעת חתימות ההסכמים הייתה הילדה מתחת לגיל 6.

בין הצדדים התנהלה מערכת קשה ומכוערת על גבה של הקטינה החל מ 2014 כאשר **האם חופכת כל מעבר של הקטינה מאביה אליה למסע של קללות והפחדות** בעזרת אביה שהיה נלווה אליה.

האם הגישה למשטרה כמות של תלונות חסרת תקדים, כולל טענות שהאב חתר את צמיגי הרכב שברשותה[שהיה רשום על שמו] ובתלונה אחרת טענה שגנב את הרכב ועוד כהנה וכהנה תלונות על אלימות אימים עליה ועל משפחתה תלונות שנסגרו כולן ללא הגשת כתב אישום, מנגד האם הפרה בגסות את הסדרי הראיה וגם ומנעה מהאב לראות את הקטינה מערכת מכוערת זו שניהלה האם כנגד האב מתועדת היטב לאורך 32 עמודים של עובדות ומסמכים בתיק מס' בבקשה מיום 3/3/16.

האם העלילה על האב שנעל את הילדה במזוודה ואף הביעה חשש היסטרי שהאב יעשה לקטינה מה שעשו לרוז פיזם ז"ל דהיינו שיזרוק אותה במזוודה לירקון(בקשה מיום 16/2/16) האם הגישה סדרה של תלונות שוא במשטרה ובקשות לביה"ד לניתוק הקטינה מאביה וביה"ד אכן נענה לבקשותיה וניתק את האב ואיפשר לו הסדרי ראיה לשעתיים בלבד בימי שישי ולא לסופ"ש בהחלטה מיום 23/2/16 בתיק הנ"ל.

ומצד שני, כשלא היה נח לשמור על הקטינה כל הזמן ביקשה מביה"ד שיכריח את האב לקחת את הבת בטענה שהתיק במשטרה שפתחה נגדו נסגר וזאת משום שלא היה לה נח שהקטינה תהיה אצלה כל החופש כמובא בבקשתה מיום 4/4/16.

כך שיחקה האם בנפש האב והקטינה בצורה קשה ביותר תוך שהיא מתעלמת מהנזק הכבד שגורמת גם לקטינה, גם לאב ולקשר בינו לבין הבת, ובשלב מסוים גם למשפחה החדשה של האב.

מערכת התשה זו הצליחה והאב המותש והמאויים לאט לאט התייאש והקשר עם הבת הלך וניתק.

בשנה האחרונה האב לא לוקח את בתו כלל וזאת לטענתו מחמת אימים וסכנות שהאם עושה כל פעם שהוא בא הכוללות לטענתו אימים במשטרה וטענות שווא לפגיעה מינית בבתו.

וכעת שטוחה בקשתו להגדלת הסדרי השהות בעיקר בסופ"ש שיהיה סופ"ש ארוך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כך, שביד אחת חיבלה האם ביכולת של האב להפגש עם בתו וביד שניה הגדילה את דמי המזונות בטענה שהקטינה כל הזמן איתה ולכן האב צריך לשלם יותר ממה שהתחייב בהסכם הראשון.

כיום לאחר 4.5 שנים מחתימת ההסכם השני תובע האב לאפשר לו זמני שהות עם הילדה ללא צורך במפגש עם האם אלא ישירות ממוסדות הלימוד, ומצד שני טוען שאינו יכול לעמוד בשעות שנקבעו לאמצע השבוע ומעוניין בסופ"ש ארוך בין בקיץ ובין בחורף, וזאת עקב מגוריו הרחוקים בעיר ושעות העבודה הרבות ומשום שאינו נייד כי אין לו כסף להחזיק רכב כך שכל הנסיעות הינן באוטובוסים ורכבות.

בנוסף מבקש האב הפחתת מזונות עקב שינוי מהותי בנסיבות.

הנסיבות ביום חתימת ההסכם: האב עבד במשרה מלאה כנהג משאית והשתכר בסך 8,700 ₪ נטו בהיותו גרוש פנוי, בתקופה זו התגורר כפי הנראה אצל הוריו ללא צורך בתשלום שכ"ד.

משכורת האם הייתה בסביבות 6,000 ₪ והתגוררה בבית הצדדים שהוסכם שיועבר כולה לרשותה וחויבה לשאת במלוא תשלומי המשכנתא ע"ס 1,800 ₪.

הנסיבות כיום: האב פוטר מעבודתו הקודמת ועובד כיום כנהג משאית במשרה מלאה ומשתכר 6,700 ₪ נטו, וזאת עקב הקפדתו על הסדרי הראיה שכן נקבעו לו שפגעו בשעות עבודתו, בנוסף עקב הקושי הכלכלי נאלץ להתגורר בדרום דבר ההופך את הנסיעות לקשות ויקרות הרבה יותר.

ומעל הכל, האב נשא אשה חדשה ונולדו לו 3 ילדים נוספים, האשה אינה עובדת מחמת היותם של הילדים קטנים ועלות המעונות גבוהה.

כך שנוצר אבסורד באופן שילדה אחת בת 7 ניזונת מ 2,300 ₪, ואילו הוא ואשתו ושלושת ילדיהם ניזונים מ 2,600 ₪ כולם ביחד וזאת לאחר הפחתת עלות המדור שלהם עצמם העומדת ע"ס 1800 ₪.

בסכום זה צריך הוא לכלכל 5 נפשות כולל מזון, ביגוד, דמי מדור, חינוך הוצאות רפואיות וכו'.

בנוסף שכר האשה עלה עם הזמן והינו כ – 8,000 ₪ [נע בין 6000 ל 10000 ₪], כעת האם טוענת שעברה עבודה ושכרה פחת ל 6000 ₪ לערך.

וכך, בית האם ניזון עד עתה מ 10,300 ₪ ל 2 נפשות וכיום מ 8,300 פלוס קצבת ילדים והטבות לאם חד הורית, ואילו בית האב ניזון מ 4,400 ₪ ל 5 נפשות ולזה יש להוסיף את עלות מזונות הקטינה המדוברת בזמני השהות אצלו הכוללים כ 2 לילות ומחצית החופשות והחגים.

יש לציין שעלות דמי המדור של הצדדים שווה [1,800 ₪], ועוד יש לציין כי האב באדיבותו העביר לאם ללא תמורה את מחצית דירת המגורים שהיתה רשומה על שמו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לדברי האב זהו אבסורד הגוזר עליו ועל משפחתו חיי עוני מחפיר וכבר עכשיו הינו בחדלות פרעון ובחובות של יותר מ 100,000 ₪ שנאלץ ללוות לצורך כלכלת ביתו.

בנוסף טוען האב שבחתימת ההסכם השני לא היה מיוצג וביחידת הסיוע הפעילו עליו לחץ והפחידו אותו שאם לא יסכים הרי שיתכן שיצטרך לשלם סכום גבוה אף יותר.

שאלות לדיון:

1. האם הסכם גירושין הינו התחייבות חדשה ככל התחייבות ממון או המשך חיוב מזונות.
2. האם יש הבדל בזה בין חיוב המזונות המוטל על האב מעיקר הדין לחיובים שהתחייב מעבר לעיקר הדין, ואיך היחס להתחייבות למזונות מעל גיל 6.
3. האם יש הבדל בין חיוב כגובה החיוב המקובל בפסיקה לבין חיוב נוסף, וכן בהתחייבות למזונות לאחר גיל 18.
4. האם הסכם שניתן לו תוקף פס"ד דינו כפס"ד או כהתחייבות עצמית.
5. האם יש הבדל בין אישור הסכם ע"י דיין יחיד או שלושה דיינים.
6. האם ביה"ד רשאי לסתור את החלטתו לאישור ההסכם מכח ההלכה ומכח החוק.
7. האם שינוי נסיבות מאפשר לבטל את ההסכם מצד המתחייב מדין אסמכתא.
8. האם ההתחייבות הינה מול האשה או מול הילד ואם כן במה זכה הילד.
9. האם חוב מזונות ילדים קודם לחוב מזונות אשה והאם התחייבות בהסכם גירושין קודמת.
10. האם מזונות ילדים מכח הסכם קודם למזונות ילדים או אשה שלא מכח הסכם אלא מתקנ"ח או דאורייתא.
11. דין מסדרין לבע"ח בשכר שכיר.

פסק דין

1. התחייבות מזונות בהסכם גירושין - התחייבות חדשה או קיימת.
האיש חייב במזונות אשתו כסותה ומדורה כפי רמתה הכלכלית של משפחתו או משפחתה הגבוה מבניהם מדין עולה עמו ואינה יורדת עמו [שו"ע אהע"ז סימן ע ס"א וס"א עג ס"א וד"].

האב חייב במזונות ילדיו הקטנים עד גיל 6 מתקנת אושא כפי צורכם [שו"ע אהע"ז סי' עא וסי' עג ס"ו], ומעל גיל 6 מדין צדקה ומתקנת הרה"ר שנחלקו בגדרה וטעמיה האם הינה מדין צדקה או חיוב משפטי גמור.

מצד שני, אדם הנושא אשה ויש לה בת אינו חייב במזונותיה, אך, אם התחייב לאשה לזון את בתה ה"ז חייב כמבואר בכתובות קא ב ושו"ע אהע"ז סי' קיד.

ויש לדון באדם שהתחייב בהסכם למזונות אשתו ובניו שבלאו הכי חייב במזונותיהם מדינא, האם ישנה כאן סיבת חיוב נוספת ומה תוקפה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בסוגיא זו נחלקו בבתי הדין לאורך כל שנות קיומם במדינת ישראל ונבאר בקצרה את עיקרי המקורות והסברות בענין.

1. כוונת המתחייב

בדין מזונות אשה נחלקו התנאים בברייתא (כתובות מז ב) אם חייב מדאורייתא מדין שארה או מדרבנן, הרמב"ם (אישות יב ב) ורש"י ואונקלוס (שמות כא י) נקטו כמ"ד דחייב מדאורייתא ואילו הרמב"ן (על החומש שם) פסק שהם מדרבנן.

ובדין מסדרים לבע"ח קיי"ל (שו"ע חו"מ סי' צז) דאין מסדרין אלא לחייב עצמו, ולא לאשתו וילדיו, וקשה אמאי קודם חוב הלוואה וכדו' לחובו למזונות אשתו.

וכתב בב"י 2 תירוצים האחד מבעל התרומות דהוא משום דגמר מערכין שלעולם חוב לאחרים קודם למזונות אשתו ובניו, והשני הינו מהרי"ף בתשובה דמזונות האשה והבנים הינם מדרבנן ואילו חוב למלוה הינו דאורייתא. ועיי"ש דמלוה ע"פ וחוב מזונות שווים לגביה אף מקרקעות ואילו ממטלטלין אף מלוה בשטר לא קודם.

והקשה בב"י שם

ומכל מקום קשה לי כיון שכתוב בכתובות "ומזונייכי" הרי נשתעבד לה בשטר, ושיעבודה דאורייתא כמו שעבודא דמלוה ולמה יקדום לה מלוה בשטר.

מקשה מרן בב"י קושיא גדולה שהרי חיוב מזונות אשה מעוגן בהתחייבותו של הבעל בשטר הכתובה ומה גרע משאר התחייבות ולמה תקדם גביית מלוה לחוב המזונות.

ומצינו ביישוב קושיא זו כמה תירוצים.

מרן עצמו תירץ שם בית יוסף חושן משפט סימן צז

ואפשר דטעמא משום דחיוב מזונות דמכאן ולהבא ודאי דמלוה בשטר קודמת משום דלא הגיע זמנם לגבות ומזונות שלותה ואכלה משום דאין לבעל חוב על הבעל שום שעבוד והיא אינה תובעת מן הבעל למזונות אלא לפרוע חוב הילכך מלוה בשטר קודמת ומכל מקום מלוה על פה אינו בדין שתקדום כיון דסוף סוף חייב הוא לפרוע מה שלותה:

פירוש שחוב מזונות לעולם אינו חיוב מהעבר, דהיינו שמזונות דלהבא הרי עוד לא הגיע זמן חיובם ואם כן המלוה קודמת להן מדחין בע"ח מוקדם. ואם לוותה ואכלה כבר הרי כבר אין כאן חיוב מזונות על הבעל אלא חיוב של הבעל לפרוע בשבילה את החוב שהיא חייבת למלוה ושוב יש כאן חיוב חדש ומאוחר שאינו קודם למלוה ידידה.

מסקנת דברי הב"י שעקרונית חיוב מזונות הינו דאורייתא מחמת הכתובה אף למ"ד שמזונות מעיקר הדין אינן מדאורייתא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ולכאורה ה"ה במזונות ילדים כשיתחייב בהסכם יעלה את גדר חיובם מתקנת חכמים לשיעבודא דאורייתא, [אמנם חתימה על הסכם לבדה אינה אלא כמלוה ע"פ מדין כתב ידו משא"כ כתובה החתומה ע"י 2 עדים וחשיבא מעשה בי"ד, ובזה אפ"ל שתוקף פס"ד הניתן להסכם במידה והינו בשלושה דיינים דינו כמלוה בשטר].

ובפרישה שם יצא מדברי הרי"ף ובעה"ת לסברא חדשה וז"ל

אקדים מה שנראה לי מסברא, והוא דמזונות אשתו בין למאן דאמר שהם דאורייתא בין למאן דאמר דרבנן על כל פנים מסתברא דלא חייבתו התורה ולא חכמים בתורת חוב דהיינו להרעיב נפשו וליתן מזונות לאשתו על כל פנים כדין בעל חוב. אלא חייבתו תורה או חכמים להיות אשתו כגופו דהיינו ליתן לה שארה וכסותה כמו שמאכיל ומלביש נפשו ואף שקנו ממנו בקנין סודר על כתובתה ומזונותיה מכל מקום לא נקנה כי אם על פי מה שחייבתו תורה וחז"ל וכפי הנהוג וזהו שכתבו הרי"ף ובעל תרומות דמזונות אשתו דרבנן ר"ל הם מפרשים מה שכתוב בתורה שארה דרוצה לומר שהיא תשוה לו ומחוייב לפרנסה ממה שהוא אוכל

ובזה מתיישב הכל דאף שכתוב בתורה שארה וסבירא ליה לרבינו דמזונות דאורייתא וגם קבל עליו כן בשטר כתובתה מכל מקום קדם לה בעל חוב מטעם שכתבתי דלבעל חוב חייב בתורת חוב מה שאין כן אשתו דכשאין לו מזונות לנפשו פטור ממזונותיה ואף אם לותה מאחרים בשטר שזמנו מוקדם לזמן בעל חוב שלו מכל מקום השטר חוב אינו עליו אלא שהוא מחוייב ליתן לה מזונות ולא חל החיוב דשטר חוב עליו וכמו שכתב בעל תרומות בהדיא... גם נסתלקה תמיהת הבית יוסף עכ"ל.

מחדש הפרישה שחיוב מזונות אינו חוב כספי על האדם אלא חיוב לשתף את אשתו ובניו במזונותיו שלו כשיש לו אפשרות אבל לא שירעב הוא והם יזנו.

ולפ"ז הבנת דברי הרי"ף הינה שתוקף וצורת החיוב שונה מחוב רגיל כעין הפער שבין חיוב דאורייתא לחיוב דרבנן אע"פ שגם מזונות אשה הינם מדאורייתא.

וכאן מבהיר הפרישה שאפילו שהתחייב בשטר [כתובה] ואפילו שהתחייב בקניין לא התחייב אלא על מה שחייבתו התורה ולא יותר.

ובזה חולק על מרן שנתן להתחייבות בשטר תוקף גדול יותר מאשר לחיוב המקורי שהוטל עליו ע"י חכמים, וס"ל שודאי לא התכוין האיש להתחייב ע"י הקנין והשטר מעבר למה שחייבוהו חכמים.

וכ"כ בתומים סימן צז ס"ק כא

ובזה יובנו דברי רבינו ב"י (סעיף מב), דהקשה הא כותב בכתובה מזוניכי, הרי נשתעבד לה בשטר ושעבודא דאורייתא. ולכאורה אין מובן לדבריו, בכל דוכתא דאמרינן בש"ס כתובה דרבנן אפילו בכתב לה כתובה, נימא דכיון

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דכתב לה הוי שעבודא תורה כמו שאר שטרי התחייבות, ולמה אמרו כתובה דרבנן, אלא צריך לומר דמה בכך דכותב, לא מלבו כותב רק מתקנתא דרבנן, ולולי תקנתא דרבנן לא היה כותב, אם כן אין כתיבתו עושה יותר שעבוד מגוף תקנתא דרבנן, ולכך תוספת כתובה שמוסיף מדעתו באמת הוא דאורייתא

אם כן, מחדשים הפרישה והתומים שאדם החייב כבר מדאורייתא או מתקנ"ח ודאי לא מתכווין להוסיף על עצמו חיוב או שיעבוד מעבר למה שחייב וע"ד חובו הקנה וממילא אין שום משמעות לקנין והשטר.

אמנם לדברי התומים בתוספת כתובה שאינו חייב ודאי מהני השטר לשעבדו מדאורייתא וה"ה לכאורה גם במי שהתחייב מזונות מעבר לרף המקובל או לגובה המזונות שחשב שבכל מקרה יטילו עליו.

2. אין חיוב חל על חיוב

יתירה מזאת אפ"ל שגם לב"י דס"ל שהמתחייב בכתובה למזונות מתכווין להחיל על עצמו חיוב חדש מדאורייתא, אלא שהוא חיוב המתחדש מיום ליום ולכן אינו קודם לבע"ח אחר, יתכן שלמ"ד דחיוב מזונות דאורייתא יודה שחיוב בשטר לא מוסיף מאומה וכמו שנרחיב.

בקצוה"ח ובנתיבות נחלקו בדין מכירת שט"ח שלכאורה השטר עצמו לא פועל מאומה למ"ד שיעבודא דאורייתא וא"כ מאי מכר ההרי שטר אינו אלא ראייה וביאר בקצות החושן סימן סו ס"ק כ דשיעבוד חל על שיעבוד וז"ל

ולכן נראה דשטר חוב לעולם קנין הוא, ואף על גב דכבר אשתעבד בזוזי, מ"מ כיון דשטר חוב נמי מהני לשעבוד אעפ"י שאינו חייב (עיין סימן מ' סעיף א') א"כ בשטר חוב נמי אשתעבד ושעבוד חל על שעבוד. אמנם בנתיבות המשפט פליג עליה וכתב בנתיבות המשפט ביאורים סימן סו ס"ק כג

ולא קשה מידי, דודאי משכחת לה מכירת שטרות דאורייתא ממש, כגון בשטר חיוב. והפוסקים שכתבו בכל שטרות דמכירתן מדאורייתא, היינו עכשיו שתיקנו חכמים דמלוה על פה לא גבי ממשעבדי, וכתבו התוס' בב"מ ד' [ע"ב] ד"ה אין נשבעין, דבמלוה על פה כיון שהפקיעו חכמים השעבוד, הוי כמחל לו השעבוד, ממילא עכשיו גם מכירת שט"ח דאורייתא, כיון דעכשיו שט"ח הוא שטר קנין נגד משעבדי.

כלומר שלעולם אין שיעבוד חל על שיעבוד אלא דבזה"ז במלוה ע"פ שיעבוד לאו דאורייתא.

ואפ"ל שגם לשיטת הקצוה"ח דווקא שיעבוד חל על שיעבוד אבל חיוב ודאי לא חל על חיוב, שהרי אדם יכול לשעבד נכס אחד לכמה אנשים דשיעבוד אינו קנין ממש אלא שיעבוד ואכמ"ל להאריך בחקירת האחרונים מהי הגדרת השיעבוד המדוייקת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכעין זה נחלקו בהגדרת זיקת יבום], אבל לכו"ע חיוב לא חל על חיוב כשם שנדר לא חל על נדר ושבועה על שבועה, אמנם בעל הקצות עצמו כתב במשובב נתיבות שם דחיוב נמי חל על חיוב.

וכעין דברי נתיבות המשפט פסק הגאון רבי מנחם זמבא בדין התחייבות למזונות, ופסק בשו"ת זרע אברהם סי' יד אות א דאין חיוב יכול לחול על מה שכבר מחוייב וז"ל

ובאשה ל"ש לומר הגדר דחייב עצמו לבד תק"ח דז"א דכיון דהחיוב מתק"ח אין חיוב חל על חיוב [ועי' כתובות (קב א) דמשני כיון דמשועבד מדאורייתא ופריך א"ה אמאי כתב לו ומשני כדי לברר לו כהן יעו"ש והרי נ"מ אם יפקע שעבוד תורה כגון אם יתן הפדיון לאחר וע"כ דאין חיוב חל על חיוב ויש לדבר שם בזה ואכ"מ ועי' תומים צ"ז סק"א].

העולה מהדברים, דהתחייבות בשטר או קנין במה שכבר חייב לא מוסיף מאומה, אם משום שאין חיוב חל על חיוב כדעת נה"מ וזרע אברהם אם משום שלא מתכוין להתחייב יותר ממה שכבר משועבד כדברי התומים והפרישה.

ואע"פ שסברת אין חיוב על חיוב לכאורה ניתן לדחותה בקל, שהרי מעל גיל 6 או 15 אינו אלא מדין צדקה, ובפרט שגובה החיוב המוחלט אינו ידוע וא"כ גם לדעת הנתיבות יחול חיוב חדש, שהרי מגדיל או מחזק את חיובו הקודם, אבל גם בלא סברא זו ודאי כוונת המתחייב אינה ליצור חיוב חדש אלא רק מכח מה שנראה לו שבחא"ה יחייבוהו כדברי התומים והפרישה.

ונחלק בזה הגר"א שפירא זצ"ל ויבדל"א הגר"ש דייכובסקי בפד"ר כרך כ עמ' 1 והלאה [והובאו דבריהם גם ספריהם מנחת אברהם ולב לשלמה], בדין אב שהתחייב מזונות בהסכם ובנו נהיה מרדן וחצוף.

הגר"א שפירא ס"ל לחייבו ויסוד שיטתו הינו שהתחייבות בהסכם יוצרת חיוב חדש מעבר לתקנת מזונות ומקורו ממרן הב"י הנ"ל מדלא תירץ כפרישה והתומים, ודחה את דברי הפרישה ודבר זרע אברהם, ואולי אף לפרישה והתומים יש לחלק בין מזונות אשה לבין מזונות ילדיו שחייב רק מדין צדקה וממילא הסכם יוצר חוב חדש ועוד שבכתובה כותב "ומזונייכי" רק משום שכך תקנו חכמים ולא מחמת שרוצה להתחייב, עכ"פ בהסכם גירושין שבא לאחר מו"מ בין הצדדים וכ"א מוותר ה"ז התחייבות הדדית שמבואר בתוספות בכתובות מז ב ד"ה שלא דבהתחייבות דו צדדית אמרינן שלא די באומדן דעת צד אחד שלא התחייב אדעתא דהכי כיוון שתלוי הוא גם בצד השני עכ"ד.

לעומתו הגר"ש דייכובסקי תמך יסודותיו על הפרישה והתומים וזרע אברהם ורעק"א (שו"ת רעק"א החדשות סי' נא) שכתב "ומש"ה נתחייב עצמו על דרך תיקון חז"ל".

והוסיף שגם למ"ד שחיוב מזונות מעיקר התקנה הינו רק עד גיל 6 ואילו מגיל 6 עד 18 הינו רק מגדר צדקה או תקנת הרה"ר שגם היא מגדר צדקה ולדעת הגר"ע יוסף אין תוקף לתקנה המאוחרת המחייבת מגיל 15 עד 18, הרי אחד מאלף לא יודע את

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

החילוקים האלה וסתמא דאינשי בטוחים שישנו חוב גמור מדינא לשלם מזונות עד גיל 18 ועל דעת זה מתחייבים ולא מתכוונים ליצור חיוב חדש.

ובתיק 1704/מג בביה"ד באשדוד הוסכמה על כל דייני ההרכב דעתו של הגר"ש דייכובסקי במי שהתחייב מזונות ילדים ולאחר מכן התחתן שוב ונולדו לו 4 ילדים ופסקו שכיוון שההסכם לא נותן תוקף חיובי חדש הרי שמזונות ילדיו אשתו החדשה וילדיו הקטנים מבני 6 קודמים לאלו שמגיל 6 עד 15 ומזונות ילדים אלו קודמים לגדולים מגיל 15 אע"פ שלאילו התחייב בהסכם.

כשיטת הגר"א שפירא נראה דסבר הגר"ש גורן בפסקי דין רבניים חלק יא פס"ד בעמוד 249

וכאן יש להוסיף שלא צדק ב"כ המערער בטענתו כי האב זן את ילדיו כעת בתורת צדקה. כי לאחר שחתם על ההסכם וקיבל עליו בקנין אגב סודר לזון את ילדיו בסך מסויים, חיובו לזון את ילדיו לפי ההסכם הוא גמור ומוחלט עפ"י דין, ודינם כבעלי חוב לכל הדעות.

ונראה כי גם הגר"מ אליהו הסכים עמו, [עיין אמת ומשפט עמ' שכד במאמרו של הגר"מ נהרי] וכן הסכים עמם הגר"י אלמליח [אמרי משפט סי' כו].

לעומתם סברו הגר"ש ישראלי והגר"א גולדשמיט כדברי הגר"ש דייכובסקי [הרב נהרי שם] וכ"נ בדברי הגר"י קאפח שחלק על הרב גורן שם.

ובפד"ר כרך יז עמ' 311 נחלקו בזה הגר"ש דייכובסקי ועמיתיו להרכב בביה"ד באשדוד הגר"י אליעזרוב והגר"מ אלחדד, אך טעמם שם כי ההתחייבות נעשתה לפני שתוקנה תקנת הרה"ר המחייבת מזונות מעל גיל 15, ומבואר להדיא בדבריהם שלאחר תקנת הרה"ר ודאי על דעת התקנה כתב ואין חיוב חל על חיוב [ודלא כמו שכתב הגר"מ נהרי הנ"ל בדעתם, ונראה דלא דק], וכן מבואר בדברי שושנים לדוד שיובא לקמן.

וכתב הגר"י אליעזרוב שכן הסכימו עמו הגרי"ש אלישיב והגר"י כהן זצ"ל.

וכדברי הגר"ש דייכובסקי פסקו בביה"ד הרבני באשדוד כבוד הרבנים הרב אברהם שמן והרב מיכאל צדוק והרב אברהם מאיר שלוש שליט"א בתיק מס' 9741/11 בכנידון דידן ממש.

נמצנו למדים כי ישנו חבל נכבד של דיינים הסוברים כי הסכם גירושין שנחתם ע"י הצדדים ואפילו שנעשה בו קנין לא מוסיף חיוב על מה שכבר חייב ואפילו מעל גיל 6 שנים.

אמנם סברא זו קשה, שהרי מתחייב מעבר לחובתו מן הדין, הן בגיל הקטנים שמתחייב מעל גיל 6 ואף מעל גיל 15 ו 18, והן בגובה החיוב במקרים בהם מתחייב מעבר למה שמקובל לחייב בבתי הדין, אך, ודאי אי אפשר להוציא ממון כנגד חבל הפוסקים הסוברים שאין חיוב חל על חיוב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועוד, שהרי רובא דעלמא בטוחים שחייבים מהדין עד גיל 18 ושחייבים כפי הנהוג בבתי הדין לחייב סכומים של 1300-1500 ₪ כדמי מזונות ובנוסף לחייב בדמי מדור ועוד, ואף רוב הדיינים סבורים שכן הדין נותן שהאב חייב מדינא בסכומים אלו ובגילאים אלו [שהרי הם נוהגים לחייב אב בסכומים אלו עד גיל 18] כך שלשיטתם אין כאן סכום נוסף על חיובו מדינא ושוב אין חיוב חל על חיוב כנ"ל.

3. בימינו לכו"ע אין התחייבות חדשה

לעיל ראינו את מחלוקת הפוסקים אם יכול המתחייב ליצור חיוב חדש על גבי חיוב שבכל מקרה כבר חייב, וכן האם כוונת המתחייב להוסיף חיוב על חיוב.

אמנם בימנו ולאחר שנחקק חוק יחסי ממון וחוק המזונות, נראה לומר שכו"ע יודו שסתמא דאינשי בטוחים שתוקף ההסכם שחתמו עליו בעצמו חלש ונמוך מתוקף החיוב הנובע מפס"ד וזאת מכמה טעמים.

ראשית, העובדה שהסכם מזונות מצריך אישור בי"ד כאמור בסעיף 12 לחוק המזונות [עמ' 221 בספר החיקוקים] משא"כ כל חוזה אחר שינו מצריך נתינת תוקף של ערכאה שיפוטית מורה על כך שעצם ההסכמות אפילו לאחר חתימת הצדדים לא מחייבות וניתן לחזור בו מהם עד שבי"ד יתן להם תוקף פס"ד, ומעשים שבכל יום שאנשים חוזרים בהם מההסכם אפילו שחתמו שניהם בפני עורכי הדין ואין פוצה פה ומצפצף הטוען לחלות ההסכם ואי היכולת מחזרת הצדדים מחתימתם וזאת כל עוד לא ניתן תוקף פס"ד.

שנית, העובדה שניתן לשנות הסכם כאשר יש שינוי נסיבות, סעיף 13 לחוק המזונות, משא"כ כל חוזה אחר שא"א לפתוח אותו אחר שנחתם אפילו אם ישנו שינוי נסיבות קיצוני, ורק הטעיה או כפיה שהיו בזמן כריתת החוזה יכולות להוות עילה לביטולו ולא שינוי נסיבות שאירע לאחר כריתתו (סעיפים 13-18 לחוק החוזים התשל"ג), עובדה זו מראה שעיקר התוקף של ההסכם בהסכם גירושין ומזונות הינו פסק הדין ולא הסכמת הצדדים ואילו ההסכמות רק עוזרות לביה"ד לתת את המספרים באופן שהאדם ישלם יותר בקלות מחמת שהיה שותף בגיבוש הסכומים והסכים לכך.

שלישית, פוק חזי מאי עמא דבר, מצינו פעמים רבות שאנשים חוזרים בהם מחתימתם כיוון שעדיין לא אושר ההסכם ע"י ביה"ד, ומעולם לא מצינו שכפו את הצדדים לקיים את ההסכם מכח חתימתם כדין כל חוזה רגיל ובסעדים הנתנים בחוק לאכיפת חוזה, מכאן אתה למד אומדן דעתא דאינשי שבעיניהם לא ההסכם מחייב אלא פסק הדין, צא ושאל את האדם הרגיל האם הסכם חמור מפסק דין, ותמצא כי פסק דין חמור לאינשי ומחשיבים אותו למחייב [ומכאן הערה לדיינים או עורכי דין המשכנעים אנשים להגיע להסכמות ומצד שני סבורים שתוקף ההסכם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חמור מפס"ד ולא ניתן לשינוי שעליהם להודיע לצדדים כי הסכמות אינן רק יתרון אלא גם חיסרון, דאם לא יאמרו זאת למדיינים נמצא שביה"ד בעצמו מטעה את המדיינים, ושוב חזרנו להסכם בטעות].

ואין לומר שהקנין וההתחייבות הינן מכח ההסכם ורק הזמן והתנאי הינם אישור ביה"ד דומיא דקנין כסף במקום שכותבים שטר שהרי כאן חמיר לאינשי ומחיד יותר פס"ד מאשר הסכם סימן שבעיניהם התוקף והחלות עצמם הינם ע"י פסה"ד.

ואולי הסברא הינה שהסכם מזונות באמת אינו בין האב לאם אלא בין האב לקטין באופן שלא מועיל ההסכם באמת ואולי משום שהסכמי גירושין הינם תוצר של עוצמות גדולות של אמוציות ומערכות לחצים דבר הגורם לצדדים להגיע להסכמות שלא תמיד משקללות נכון את יכולותיהם וצרכיהם שלהם ושל ילדיהם הקטינים, ובעצם החוק והפסיקה באמת לא סומכים על צדדים בסיכסוך שיוכלו לנהל את החלטותיהם להמשך חייהם הנפרדים,

ובזה, נראה לומר שהצורך בהחלטה שיפוטית נכונה לכל הכיוונים לא רק בשאלה האם האב משלם מספיק דמי מזונות אלא בכלל הנושאים כולל האם האב יוכל לחיות עם הסכם כזה, שגם שאלה זו צריכה להטריד את ביה"ד בבואו לאשר הסכם ועוד נרחיב בזה.

נמצנו למדים שדעת בני אדם היא שתוקף הסכם אינו כחוצה רגיל ואפ"ל שאם היו יודעים שהסכם מרע את מצבם אף לא היו חותמים וא"כ ממנ"פ הוי התחייבות אך ורק למה שביה"ד היה מחייב ללא הסכם או שהינה התחייבות בטעות.

ועיין בפד"ר לה במאגר המקוון בו מרחיב האב"ד הרב ישראל שחור להוכיח כי אין תוקף כלל להסכם שלא אושר בביה"ד, אמנם שם רצו חלק מהדיינים לומר שבאישור ביה"ד נוצר תוקף כפול ומשולש אף מדין שטר וסיטומתא, א, דעתנו הקטנה חלוקה עליהם מהטעמים שהרחבנו בהם לעיל.

2. אומדן דעת המתחייב ושינוי נסיבות.

עוד יש לנו לברר אף למ"ד שישנה כאן התחייבות חדשה, האם יש לשקול את דעת המתחייב, בין אם נשתנו הנסיבות ובין אם לא והאם שייך לומר אדעתא דהכי לא התחייב אפילו שלא השתנו הנסיבות ומציאות החיים.

נעבור בקצירת האומר על מספר סוגיות ואכמ"ל.

האיש חייב במזונות אשתו מדאורייתא או מדרבנן או בתוספת חיוב מכח הכתובה למאן דאמר, מה הדין כשאין לו להאכיל את אשתו כופין אותו להוציא וילפינן לה ממחלוקת רב ושמואל באומר איני זן ואיני מפרנס[כתובות עז א] דלכו"ע באינו יכול

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לזון כופין להוציא וכ"פ הרמב"ם [הלכות אישות פי"ב הל' יא ובפי"ג הל' ה] וכ"פ המחבר [אהע"ז סי' ע ס"ג] וברמ"א בי"א שאין כופין להוציא והוא שיטת ר"ת ורבנו ירוחם, ועיין באורך באוצה"פ ס"ק טו אות א-ב.

ונחלקו ר' אליהו ור"ת אם כופין אותו להשכיר את עצמו לעבוד אצל אחרים [ר' אליהו] או רק להיות עצמאי במידה ויכול [ר"ת] [כתובות סג א תוד"ה באומר] וטור ורמ"א אבהע"ז סי' ע ס"ג.

אמנם דין החיוב לצאת לעבוד הינו ייחודי לחיוב מזונות אשה דכתב לה אנא אפלח וכו' ועיין באוצה"פ שם באורך בדינים השונים ואם חייב לחזר על הפתחים לצורך מזונות אשתו.

אבל במזונות ילדים ליכא לכל החיובים הנ"ל עיין באוצה"פ סי' עא סק"א אות ו דהאב אינו חייב לחזר על הפתחים בכדי לזון את ילדיו כ"כ בשופריה דיעקב סי' ס לרבי יעקב בירדוגו

דעד כאן לא חלקו חכמים בין תוך שש לאחר שש אלא בשאינו אמוד ליתן צדקה המספקת אך אמוד ליתן דבר מועט שאינו מספיק אבל בשאינו אמוד ליתן כלום אין הפרש בין תוך שש בין לאחר שש ובכל גוונא פטור וסברא הוא דכיון שאין לו כי אם די סיפוקו פשיטא דחיינו קודמין וכיון שכן מאין הרגלים לחייבו לחזר על הפתחים ולזונם ואפי' בתוך שש וחז"ל לא חייבוהו אלא אם יש לו מה ליתן להם אחר די סיפוקו וכ"ש אם האם גרושה והם אצל אמם והוא אומר יבואו אצלי ואזון אותם ממה שאני אוכל איך עלה על הדעת לחייבו בע"כ שיהיו אצל אמם והוא יחזר על הפתחים ויתן להם ומה גם כשהוא בעיר אחרת וכנ"ל וכבר ביארנו שאין חיוב על האב לשלוח לבניו שאצל אמם כ"א לחם ולפתן מדי יום ביומו ממה שהוא אוכל ולא דמים וא"כ אפי' אם היה האב חייב לחזר על הפתחים ולשלוח להם מן התמחוי לחם ולפתן מדי יום ביומו זהו אם הם עמו בעיר אבל אם הם בעיר אחרת ואמם אינה רוצה להניחם ללכת אצל אביהם וכנ"ל מה יעשה האב העלוב האם נאמר שנאסרו בכבלי ברזל בעיר שאמם שם ויחזר על הפתחים ע"י שומר ויביא להם כי לחייבו לחזר על הפתחים בעירו עד שיקבץ דמים על חייבוהו חכמים אלא לחם ולפתן ועוד דנמצאת תקנתם קלקלתם דביני ביני ימותו ברעב.

וכן פסק בשו"ת שושנים לרבי דוד צאבא חלק אהע"ז סי' כב, בנידון ידיה מיירי בנתחייב בשטר לגרושתו לזון 2 בנותיו ממנה בסך מסוים, והן כיום בנות 6 ו 8 והתייקרו השערים והאם דורשת תוספת, ומצד שני טען האב שגם מה שנתחייב אינו יכול לשלם משום שירד מנכסיו ואף למזונותיו שלו אין לו די וז"ל

תשובה: לקוצר דעתי נראה, מאחר שאין לאל ידו כמו שהעידו העדים, הדבר פשוט שאין עליו שום חיוב מזונות אפי' להבת קטנה ומכ"ש להבת הגדולה ובפרט שיש לה (לגדולה) במה לאכול... והגם שמצאנו להרב טורי זהב אהע"ז

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סי' ע"א סק"א שכתב וז"ל חייב אדם לזון אפילו אינו אמוד יעו"ש וכן הביא הרב"ש והרב באה"ט יעו"ש,

עכ"ז נראה לקוצ"ד דהאי אינו אמוד ר"ל אינו אמוד בממון הראוי ליתן צדקה המספקת להם אבל סוף סוף אמוד ליתן דבר מועט שאינם מקפיק אבל באינו אמוד ליתן כלום אפילו בתוך שש אין עליו חיוב מזונות אפי' לחם ולפתן וכן מצינו להרב שופריה דיעקב חא"ה שכתב וז"ל אבל אם ידוע לאנשי עירו דלא יכיל למיקם בסיפוק הבת אין עליו חיוב מזונות כלל אפילו בעירו לא מבעיא דמי מזונות אלא אפילו לחם ולפתן וכמ"ש ובפרט אם הבת יתירה על שש

ואף אם כבר נתחייב חיוב בטעות הוא והדר עכ"ל

והוסיף שם דודאי אם יש לה מזונות ממקום אחר פטור וכלשונו "דמאחר שיש לה במה לאכול על מי ועל מה יתן גם הוא לאמה להתקשט בו" והשווה זאת לחיובו המקורי מדין צדקה מעל גיל 6 דכשיש להם בכדי לזון משלהם, פטור, ומבואר שהתחייבותו בהסכם לא מוסיפה עליו חיוב.

וודאי שאינו חייב להשכיר את עצמו לפועל בשביל לזון אותם, כדכתב תוספות יום טוב מסכת כתובות פרק ד משנה ו

האב אינו חייב במזונות בתו - כתב הר"ב אבל קטני קטנים כו' כופין את האב ומוציאין מידו בעל כרחו. וא"ת ואי אינו אמיד מה מוציאים ממנו וי"ל כמו בחיוב האשה דאפילו אי לית ליה אלא מזוני דחד יומא חייב למיזנה מנייהו או למיכל בהדה במאי דאכל כמ"ש בטור סימן ע' אבל ודאי אינו חייב להשכיר עצמו בפועל לפרנסם. אפילו לסברת ר' אליה שכתב שם בטור דבאשה חייב דהתם היינו טעמא דמספר כתובה נלמד אנא אפלח וכו'.

העולה מהדברים, שמן הדין אב אינו חייב להשכיר את עצמו כפועל או לחזר על הפתחים לצורך כלכלת ילדיו.

וממילא, גם אם חתם על הסכם אינו חייב בכך, וודאי לא חמיר משאר בע"ח, שפסק המחבר בחו"מ סי' צז סע' טו שאינו חייב להשכיר את עצמו כדי להשיב את החוב, והוא מתשובת הרא"ש שהובאה בטור בסי' צט ועיין בסמ"ע שם סקכ"ט, ועיין שער המשפט סי' צז שכתב, שגם לשיטת רבנו אליהו שחייב להשכיר עצמו, היינו משום שכתב בספר כתובה ואנא אפלח וכו' אבל חייב רגיל, אי אפשר לכופו להשכיר את עצמו, דעבדי הם וכו' ופועל חוזר אף בחצי היום, ואף, בלא כפייה יתכן שא"א לומר שהוא חייב להשכיר עצמו דעבדי הם וכו' עיי"ש באורך.

ועתה נשוב לנידון שבכותרת האם אמדין דעתיה של המתחייב שלא התחייב אדעתא שיחיה בעוני או אדעתא שלא יוכל או יתקשה מאד לשאת אישה וללדת ילדים.

כבר ראינו לעיל שכתב כן בשושנים לדוד הנ"ל שכתב דאדעתא דהכי לא התחייב ולא מהני ההסכם לחיובו וז"ל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אבל באינו אמוד ליתן כלום אפילו בתוך שש אין עליו חיוב מזונות אפי' לחם ולפתן וכן מצינו להרב שופריה דיעקב חא"ה שכתב ז"ל אבל אם ידוע לאנשי עירו דלא יכיל למיקם בסיפוק הבת אין עליו חיוב מזונות כלל אפילו בעירו לא מבעיא דמי מזונות אלא אפילו לחם ולפתן וכמ"ש ובפרט אם הבת יתירה על שש ואף אם כבר נתחייב חיוב בטעות הוא והדר.

וכך כתב הרא"ש שו"ת הרא"ש כלל ח סימן ד

וששאלת ראובן ששדך בתו לשמעון ונשבע לו ע"ד = על דעת = רבים שיתן לו עמה חמשת אלפים זהובים לסוף ששה חדשים. והיה לו לראובן ממון רב בחובות ועל סמך שיגבה מחובותיו נדר, ועתה נתקלקלו החובות אם נקרא עובר על שבועתו וחייב מלקות או אם הוא אנוס. כדאמרינן (שבועות כו) האדם בשבועה פרט לאנוס.

תשובה אם אין לראובן ממה לפרוע לא מחובותיו ולא מקרקעות וחפצים חוץ מבית דירתו וכלי תשמישו אז הוא פטור משבועתו ואינו עובר עליה כל זמן שאין לו ממה לפרוע. דאין לך אנוס גדול מזה, כי היה לו ממון רב בשעה שנשבע ועתה הפסידו ואנוס גמור הוא. ואין לומר אם הפסיד חובותיו אף אם יש לו קרקעות וחפצים אדעתא דהכי לא נשבע למכור קרקעותיו וחפציו אלא כסבור ה' לו לפרוע מחובותיו, כי דבר הווה הוא שאדם מוכר מקרקעותיו וחפציו להשיא בתו. אבל ביתו וכלי תשמישו אפילו עני המתפרנס מן הצדקה אין מחייבין אותו למכור ביתו וכלי תשמישו. הלכך אינו מחייב למכור לקיים שבועתו דאדעתא דהכי לא נשבע ללין ברחוב ולמות ברעב. ושלום אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל.

וכדברי הרא"ש פסק המחבר בש"ע י"ד סי' רל"ב סי' ט"ז. כלומר שאפילו שהתחייב ונשבע על התחייבותו אינו חייב בשבועתו, והרא"ש לא כתב שהמתחייב ציין בהתחייבותו שהינו סומך על החובות שחייבים לו, אלא אנ"ס שצודק הוא בטענתו שעליהם סמך וממילא נפטר משבועתו ומחובו.

ובמהרש"ך הוכיח דאפילו אונסא דשכיח ס"ל לרא"ש דאדעתא דהכי לא התחייב שהרי עניות שכיחה ז"ל ב שו"ת מהרש"ך חלק ב סימן מה

ובודאי עניות הוי מילתא דשכיח טפי מעשירות, וכדאמרינן בפרק כל הגט [גיטין ל ע"ב] היינו דאמרי אינסי מית חברך אשר איעשר לא תיאשר. ומהאי טעמא אמרינן בפרק רבי אליעזר דנדרים [סד ע"ב] דאף על גב דאין פותחין בנולד, אף על פי כן פותחין בנולד דעניות, מש"ה אמרינן דפותחין לו אילו היית יודע שהיית עובד על וחי אחיך עמך שהוא עני ואי אתה יכול לפרנסו וכו'. ואם איתא דס"ל להרא"ש ז"ל דבאונסא דשכיח אמרינן הו"ל לאתנויי, ואי אתני איהו דאפסיד אנפשיה. אם כן אמאי כתב דראובן ששדך בתו ונדר לתת אותו סך שנדר שאין מחייבין אותו למכור ביתו וכלי תשמישו כיון דאנוס הוא, דאדעתא דהכי לא נשבע, דנהי דאין מחייבין אותו לגנוב ולגזול לקיים שבועתו כמו שכתב הריב"ש ז"ל [סי' קג], מ"מ למה לא יתחייב למכור את ביתו וכלי תשמישו כיון דלא אתני מעיקרא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אם כן נראה דיש להוכיח בלי ספק מזאת התשובה דס"ל להרא"ש ז"ל
דאונסא דשכיח סגי, ולא אמרינן הו"ל לאתנויי.
וכ"כ ב שו"ת תורת אמת סימן ס

א"כ נראה דיש להוכיח בלי ספק מזאת התשובה דס"ל להרא"ש דאונסא
דשכיח סגי ולא אמרינן ה"ל לאתנויי. גם מדברי רש"י ז"ל יראה דיש להוכיח
דס"ל דאונסא דשכיח סגי לפטור ואפילו דלא אתני.
ועיין שו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' ק"ד ד"ה תשובה ובשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רכ"ח
דביארו דברי הרא"ש דלא הוי דברים שבלב משום דאומדנא דמוכח היא ואנן סהדי
דאין כוונתו למכור ביתו וכלי תשמישו וללין ברחוב ולמות ברעב
וז"ל שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן רכח

ותי' מהרשד"ם דהרא"ש לאו מטעם נדרי שגגות פטר ל' אלא מטעם אנן
סהדי והוה כאלו התנה בפירוש שאם יארע לו כך פטור משבועתו וכזה לא
הוה דברי' שבלב שה"ז מבואר לכל ולא התנה כהתנה ... אבל הכא אף על
גב עניות שכיח לא בעי להתנות שאם יעני לא יתן לה נדן דכ"ע ידעו דאין
אדם לן בחוצות ומשיא בתו ואין זה דברים שבלב וכאלו התנה דמי.

וכבר פסק הרמ"א בחו"מ סי' ר"ז סעיף ד' דהיכא דאיכא אומדנא דמוכח מתבטל
המקח וכמש"כ התוס' בכתובות צ"ז ע"א ד"ה זבין ובקידושין מ"ט ע"ב ר"ה דברים
ע"ש.

ועיין בשו"ת אבני נזר חו"מ סי' ל"ט שדחה את דברי האומרים שרק אם נהיה עני
מוחלט אמדין דעתיה דאעדתא דהכי לא התחייב, וכתב האבני נזר דבלא נעשה
קנין אפילו לא העני לגמרי ונשאר לו יותר מכדי סידור אמר הרא"ש את דבריו
דאדעתא דהכי לא התחייב.

וחזינן מדברי הרא"ש, דהיכא דהעני המתחייב באופן כזה דאיכא אומדנא דמוכח
דאדעתא דהכי לא נתחייב, אזי ודאי אמרינן דפקע חיובו, ופטור כל זמן דלית ליה
ואפילו שיש לו יותר מכדי מאי דמסדרין לבע"ח כדברי האבני נזר.

והדברים מפורשים ברמב"ם הלכות זכיה ומתנה פרק ו הלכה א

לעולם אומדין דעת הנותן, אם היו הדברים מראין סוף דעתו עושין על פי
האומדן אף על פי שלא פירש.

ואמנם ראינו לעיל בדברי הגר"א שפירא זצ"ל, דהתחייבות דו צדדית לא מהני
אומדנא כדלעיל, דברי קדשו נסתרים מדברי הרא"ש וכבר שאל בזה הב"ח שכתב
להקשות ע"ז מדברי התוס' ועוד ראשונים, וז"ל בשו"ת ב"ח (ישנות) סימן ח

הנה התבאר, דחילוק זה בין דבר התלוי בדידיה לחוד, כגון בנותן וכיוצא בו,
ובין דבר התלוי בדעת חבירו, ג"כ הוא אמת ויציב אין בו ספק והלכך אין
ראי' כלל מכל הני שהביא הרא"ש דאזלינן בתר אומדנא דמוכח לשידוכין
שהדבר תלוי בשניהם כי כל אחד התקשר ע"ד חבירו וחבירו אינו רוצה בשום

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תנאי אלא בקישור גמור ואינו דומה להיכא דאיכא אונס גמור כגון האי דמי שאחזו דאמרינן אונסא דלא שכיחא לא קביל עליה דאף ע"פ שאין הדבר תלוי בלוקח לבדו כי אם גם במוכר אפילו הכי כיון דאיכא אונס ממש ולא שכיחא אמרינן דלא אסיק אדעתיה לאתנויי עליה אבל בנדון שדן עליו הרא"ש וכן בנ"ד וכל כיוצא בזה דליכא אונס גמור אלא דמחשבינן ליה אן לאונס מטעם דאומדנא דמוכח שפיר אית לן למימר דלא אזלינן בתר אומדנא כיון דלאו בדידיה לחודיה תליא מלתא.

והוא ממש כדברי הגר"א שפירא וסייעתו, אלא דיצא לנו שהוא מחלוקת ראשונים אם מהני אומדן דעת בהתחייבות דו צדדית, וכן נחלקו באריכות רבה מהריב"ל שפסק כרא"ש ומהר"ש הלוי שסבר כתוס' עיין דבריהם באורך רב במשנה למלך הל' זכיה ומתנה פרק ו' הל"א.

ובמהר"ש יונה סי' מ' הובא במל"מ הנ"ל בדברי מהר"י הלוי שצייד בדעת מהריב"ל וז"ל

דדברי התוספות לא שייכי בנדון זה דלא אמרינן אלא היכא שמכח האומדנא בא להוציא משכנגדו אז כיון שהדבר תלוי ג"כ בדעת שכנגדו לא סמכין אאומדנא ידידיה אבל כשהאומדנא הוא להחזיק במה שבידו לא בעינן דעת שניהם כמ"ש מהר"ש יונה ז"ל סימן מ'.

הרי לנו חילוק נפלא ליישב דברי הראשונים זע"ז ועם הגמרות השונות, דלהוציא לא אזלינן בתר אומדנא בהתחייבות דו צדדית, אבל להחזיק ודאי אמדינן דעת המתחייב ואין להוציא מידו כנגד אומדנא.

ובב"ח הנ"ל הסיק כעין זה וכתב

הלכך אי לאו תשובות הרא"ש שפסק כך בפירוש בשידוכין דאזלינן בתר אומדנא וכו' היה הדין נותן דבשידוכין לא אזלינן בתר האי אומדנא אכן אחר שיצא מפי הרא"ש להקל בדבר זה לפוטרו מן הקנס מאחר דאיכא צד טענה לומר אלו היה יודע דבר זה שעתידי לעשות לא היה מקבל עליו קנס זה איכא למימר דס"ל להרא"ש דבממון הקל אזלינן לקולא שלא להוציא ממון מחזקתו ואף על פי דאין כאן אונס ברור וידוע אלא שאנו מחשבינן אותו לאונס אמרי זוזי היכא דקיימא קיימא.

וכעין זה פסק להדיא ברמ"א אבה"ע סי' נ' סעיף ו' וז"ל

י"א דמי שפוסק על בתו או על בת בתו או קרובתו שתינשא לפלוני ואח"כ אין הבת רוצה דהפוסק פטור מן הקנס דזה מקרי אונס אע"ג דלא התנה ובלבד שלא תהא ערמה בדבר וכן בשאר אונסים כגון שמת הפוסק וכו' עכ"ל. וכתבו שם החלקת מחוקק ס"ק ט"ז והבית שמואל ס"ק י"ח דה"ה בהעני הפוסק דהוי אונס ופטור מהתחייבותו והוכיחו דבריהם מהרא"ש הנ"ל, וכתב שם בב"ש שאפילו במקום שאין בעיה של קנין "אתן" אלא התחייבות גמורה אזלינן כרא"ש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכ"כ בבאר היטב ס"ק י"ח וי"ט דאיירי אפי' היתה זו ההתחייבות בקנין ואמנם בבית הלל כתב דדווקא בלא קנין ומ"מ חזין דדעת רוב הפוסקים דאפי' בקנין אם העני המתחייב הוי אונס ופטור מהתחייבותו ועיין באוצר הפוסקים סי' נ' ס"ק נ"א אות ב' וכבר נשברו בזה קולמוסים רבים, וע"ע בחו"מ סי' ס' ס"ב במחלוקת הט"ז שתמה על הרמ"א שפסק שהמתחייב לזון את חבירו חייב רק כל זמן שחברו צריך וז"ל הט"ז שם

צ"ע, מאי שנא ממי שקיבל עליו לזון את בת אשתו דאמרינן פרק הנושא [ק"א ע"ב] דאע"פ שיש לה מזונות אחר כך, צריך לתת לה דמי מזונות.

והחכם צבי בהגהת הט"ז שם כתב

א"ה. לע"ד אין כאן קושיא, דשאני התם שקצב חמש שנים, לאפוקי הכא דמיירי במחייב עצמו סתם כמבואר. וכבר היה אפשר לחלק בענין אחר, דשאני הנושא את האשה וכו', דלאו בדידיה לחוד תליא מילתא אלא ג"כ בדעת האשה, והיא דעתה אפילו אם לא תצטרך הבת למזונות, משא"כ הכא דהכל תלוי בדעת הנותן. אבל אין צורך לזה כי העיקר כמ"ש לחלק בין קוצב למתחייב סתם, והיא גופה איצטרך לאשמועין דאעפ"י שנתחייב סתם, אי אפשר לו להפטר בשנה אחת וכיוצא בה, אלא מחויב לזון כל זמן שיצטרך למזונותיו, אבל בקוצב כל כך שנים לית דין ולית דיין, וזה ברור. ע"כ:

הנראה דס"ל לחכ"צ בהגהה שבסתם שינוי נסיבות לא מהני לפוטרו.

ועיין בקונטרס אחרון הפלאה כתובות סי' קי"ד שחולק על כך, וז"ל:

בח"מ סי' ס' כתב הרמ"א דהמקבל עליו לזון כל זמן שצריך משמע. והק' הט"ז מ"ש מנישאת הבת שא"צ למזונות... והגאון ח"צ בהגה"ה שם כתב דשאני התם שקצב ה' שנים... והעיקר נראה דאין כאן קושיא כלל די"ל דס"ל לאותה דעה, דמתני' דר"פ הנושא מיירי בענין שהיה לה מזונות מיורשי בעלה הראשון שצריך ליתן לה מזונות אצל אמה כדדייק הש"ס שם על משנה זו וכיון שלא היתה צריכה ואפ"ה התחייב, ממילא אפילו ניסת צריך ליתן לה מזונות אבל אם בשעה שהתחייב היתה צריכה למזונות, יש לומר דאומדנא הוא שלא התחייב אלא כל זמן שצריכה.

לדעת בעל הפלאה גם כשהתחייבות מפורשת לזמן מסוים, מתבטלת היא מאליה עם שינוי הנסיבות כשהמקבל אינו זקוק עוד לעזרתו ותמיכתו של הנותן, וביאור מחלוקת הפוסקים הנ"ל היא, כאמור, אם אומדנה מבטלת התחייבות מפורשת. לדעת חכם צבי כיון שהתחייב לזמן ולא היה מותנה מראש שאם לא יצטרך המקבל לתמיכתו של הנותן תתבטל ההתחייבות, ע"כ יש לקבוע שהתחייב הנותן לגבי המקבל בכל אופן שהוא ללא יוצא מהכלל; ואילו בעל הפלאה סובר שאין צורך להתנות על כך כיון שאנו קובעים שאדעתא דהכי התחייב, היינו מפני

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהמקבל מחוסר אמצעים, ועל כן השינוי במעמדו ובמצבו של המקבל מהווה עילה לבטל התחייבותו של הנותן.

ועיין בזה באורך בפד"ר כרך י' עמ' 149 שכתבו הרבנים ש' ב' ורנר, הרב ש' טנא, והרב י' הלוי אפשטיין ז"ל דא"א להכריע בין ההרים הגדולים וא"א להוציא כנגד ההפלאה. ועיין בשורת הדין כרך א עמ' קיז בדברי הגרא"צ שיינפלד שהאריך בזה עיי"ש.

ועיין שו"ע אהע"ז סי' קיד ב ובט"ז שם שאף במתחייב לבת אשתו פטור מיוקר דלא שכיח משום אונס ועיין בזה בפד"ר כרך ב עמ' 310, עכ"פ אני על משמרתי אעמודה כנ"ל, ואכמ"ל.

העולה מהנ"ל, דלרוב הפוסקים, אפילו בהתחייבות דו צדדית אזלין בתר אומדנא, ובוודאי אין להוציא כנגד אומדנא וכנגד דברי הרא"ש הרמב"ם והמחבר והרמ"א, ואפשר שאף תוס' וסייעתו מודים שאין להוציא.

יתירה מזאת, נראה לומר שברוב ההסכמים האשה לא "משלמת" או נותנת תמורה להתחייבותו של האב למזונות, וגרע מחתן שהובטח לו נדוניה גדולה שע"ד כן השתדך, וודאי לא חשיב כתליוהו וזבין דאגב זוזי ואונסיה גמר ומקנה, אלא הכא הרי זה דומה יותר לתליוהו ויהיב שאין מתנתו מתנה (ב"ב מח ב, שו"ע חו"מ רה א).

ואע"פ שההסכם בא כמכלול סוף סוף סעיף המזונות הינו התחייבות ביחס לצד ג' דהיינו הילדים ולאשה אין שום צד בהתחייבות זו, וודאי שלאם אסור להשתמש בדמי המזונות לצרכיה האישיים כך, שהיא לא מקבלת מאומה בסעיף המזונות וממילא לא תמורתו שילמה בהסכמה כלשהי, כגון בהסכמה לקבל גט, ולכן רק מה שבין האיש לאשה הינו התחייבות דו צדדית.

וכ"ש בנידון דידן שנעשה הסכם חדש העוסק אך ורק במזונות.

סוף דבר, אזלין בתר אומדנא, ואנ"ס שלא התחייב אדעתא שלא יוכל לשאת אשה וללדת ילדים, דבר שהוא מחוייב לו ע"פ דין ולבטל מצוות עשה מהחמורות ביותר שיוצאים בשבילה לחו"ל ומוכרים ס"ת, ובלעדי אשה וילדים, אינו קרוי אדם וחשיב כמת בחייו, או לחלופין שיגוע הוא, אשתו וילדיו ברעב ובעוני, ובוודאי במקום שפוטור מעבודתו ופחתו הכנסותיו, אדעתא דהכי לא התחייב.

זאת ועוד, אנשים אינם מודעים דיים לעוצמת הקושי להתחייב בסכומים גדולים לאורך שנים רבות, ולא כולו אינשי ידעי לכלכל צעדיהם הכלכליים בחכמה, ורוב האנשים אינם יודעים כמה הם מוציאים ועל מה מוציאים, וכ"ש בהסכמי גירושין שמלבד הסכום הקצוב למזונות הקצוב ישנם התחייבויות נוספות כבדות כגון הוצאות מעון וצהרון וכדו', ואפי' הדיינים עצמם לא תמיד מודעים לכך שכשהם קובעים 4500 ₪ למזונות על דרך משל האב בפועל צריך לשלם 7000 ו 8000

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שם ויותר ק"ו שהמתחייב עצמו לא מודע לגודל התחייבותו, ובודאי יכול לומר כסבור הייתי שאני יכול לעמוד בזה וטעיתי.

וכאן המקום להעיר כי לעתים נצמדים בתי הדין לפרוצדורה ואומרים לאדם 'כיוון שהתחייבת תשלום' גם כשהעוול זועק לשמים, ובכה"ג נראה לענ"ד כי מצווה רבה להפך בזכותו של העני ואין להוציא ממנו כנגד כל אותם גדולים שהובאו לעיל, ובפרט, שבד"כ ביה"ד או ביהמ"ש הוא זה שדחף אותו להתחייב בהסכם תוך הטעיה ויצירת מצג שווא בשוגג כאילו התחייבות בהסכמה טומנת בחובה אך ורק רווחים ולא טמון בה מוקש גדול לדעת הסוברים שא"א לשנות את ההסכם ויפים דברי מהר"י קאפח בפסקי דין רבניים חלק יא עמוד 252 וז"ל

הלכה פסוקה היא אומדים דעת המתחייב אפילו היתה זו התחייבות שרירא וקיימת לכל הדעות, ביה"ד רשאי וחייב לבטל כל התחייבות שתוצאותיה שרירותיות, ואחת היא, חיוב על ידי בית דין דאמרינן טעו באומדן הדעת, או התחייבות עצמית על ידי המתחייב בהסכם. בכל ההיזקים שבעולם אמדינן דעת המתחייב.

3. התחייבות בכפיה

ועוד יש להוסיף דכיום שבתי הדין קובעים מזונות גבוהים הרי שהאב מעדיף לחתום על הסכם בעל כרחו מחשש שללא הסכם יחייבוהו בסכום גבוה יותר וה"ז בכלל תליוהו ויהיב דקיי"ל שאין מתנתו מתנה.

וכבר כתבנו לעיל, דנראה לומר שברוב ההסכמים האשה לא "משלמת" או נותנת תמורה להתחייבותו של האב למזונות וודאי לא חשיב כתליוהו וזבין דאגב זוזי ואנסיה גמר ומקנה, אלא הכא הרי זה כתליוהו ויהיב שאין מתנתו מתנה (ב"ב מח ב, שו"ע חו"מ רה א).

ואע"פ שההסכם בא כמכלול סוף סוף סעיף המזונות הינו התחייבות ביחס לצד ג' דהיינו הילדים ולאשה אין שום צד בהתחייבות זו ולכן רק מה שבין האיש לאשה הינו התחייבות דו צדדית.

וכ"ש בנידון דידן שנעשה הסכם חדש העוסק רק במזונות.

יתירה מזאת, בזמן גירושין אנשים נתונים ללחצים קשים, חוסר וודאות וסחיטה, ובנוסף אינם מודעים לכך שמדובר על התחייבות רבת שנים בסכומים עצומים, אינם מודעים להשלכות הגדולות על המשך חייהם ועל היכולת להשתקם ולבנות משפחה חדשה, יתכן מאד שאילו היו יודעים שיותר קל לקבל הקלות בחיובים בפס"ד היו מעדיפים פס"ד על פני הסכם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

4. לשונות פגומים בהסכם והעדר קנין

ריעותא נוספת ישנה בהסכם הנידון היא שלא נעשה בו קנין ובנוסף לכך לשון ההתחייבות הינה בלשון עתיד "האב יישא בהוצאות" "ההוצאות ישולמו וכו'" ובזה נחלקו הדיינים אי מהני ההתחייבות כלל.

ועיין באורך בפד"ר כרך יא עמ' 131 בפסה"ד של הגר"א גולדשמיט הגר"ש ישראל ויהגר"מ אליהו זצ"ל באורך רב שמביאים את הצדדים לכאן ולכאן, ומחלקים בין לשון אשלם ללשון אתן או ייתן ושיש מקום לחייב מדין סיטומתא או מנהג המדינה או מדין מעשה בי"ד הנותן תוקף אף ללשון שאינה מועילה בסתם שט"ח עיי"ש באורך, ועיין מהרשד"ם חו"מ סי' ש"פ שכתב שיש אופנים שמהני מנהג התגרים מדין סיטומתא אף בדברים שלא חל עליהם קנין מדין תורה כגון חובות וכדו' אך, אינו בהכרח דומה לנד"ד וע"ע פד"ר כרך ד עמ' 279 ופד"ר כרך יב עמ' 228 ועוד, אמנם, יפים הם דברי הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר חלק ה' חושן משפט סימן ה'.

מלבד הנ"ל יש לדון עוד בנ"ד שלשון ההתחייבות אינה מספיקה ע"פ הדין לחייב את המשיב בתוספת מזונות, שכל המשמעות של הסיפא בסעיף ארבע מההסכם לחייבו מכללא בתוספת מזונות, במקרה של העלאה במשכורתו, בניה על יסוד הנאמר בראש הסעיף הנ"ל: הבעל ישלם וכו', ואין בלשון זה התחייבות גמורה, וכמ"ש בב"ק (ז) מי כתיב ישולם, ישלם כתיב, מדעתו. ופרש"י, ישולם, ע"י אחרים משמע, שב"ד יורדין לנכסיו, אבל ישלם משמע נמי מדעתו. וע' בתוס' שם שהקשו מחולין (קל) תנא תני ישלם ואת אמרת מדת חסידות שנו כאו /כאן? ותירצו בתי' הב', דהתם ה"ק, תנא תני ישלם דברי ר' אליעזר, ורבנן פליגי עליה, ועל מדת חסידות לא היו חולקים חכמים. ע"ש. (וע' בתשו' הרמ"א סי' קז). וע' בגיטין (מ:) שהכותב בשטר אתן שדה זו לפלוני לא קנה. וכ"פ רמב"ם (פ"ד מזכיה הי"א). והסביר ה"ה מפני שאין זה אלא כמבטיח שיתן לו לאחר זמן בשטר אחר, ועדיין לא עשה. ואף כאן אילו כתב המשיב: אשלם סך כו"כ, אין זו התחייבות גמורה, וחתימתו על ההסכם אף שאושר ע"י ביה"ד האזורי אינו אלא ככותב בשטר. וע' בנמקי יוסף (ב"ב ג) בשם הגאונים, שאף האומר לחבירו אתן לך מאתיים זוז וקנו מידו בקנין לא מהני, דקנין דברים הוא. וכ"כ הטור ח"מ (סי' קנז ס"כ) בשם הרמ"ה, שאם קנו מידו לתת כו"כ אין הקנין נופל אלא על הנתינה, והנתינה אין בה ממש אלא מעשה בעלמא, והו"ל קנין דברים, ומצי' הדר ביה, ולא מהני אא"כ בקנו מידו ששעבד עצמו או שהתחייב ליתן סך כו"כ. ע"כ. (וע' יד רמה פ"ק דב"ב אות כו). וכ"כ עוד הטור (סי' רמה) בשם הרמ"ה, שאם אמר אתן אפי' קנו מידו לא מהני. וכ' הב"י, שכ' הרשב"ץ שכ"כ הרמב"ן בשם תשו' הרי"ף, ושכן דעת הרא"ש. ובש"ע (ר"ס רמה) כ', אם כ' בשטר: אתן לו לא זכה המקבל. וי"א שאם קנו מידו מהני לשון אתן. ומשמע שלפי הסברא הא' שנאמרה בסתם (וכדעת הרי"ף והרא"ש וסיעתו) ל"מ אתן אפי'

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קנו מידו, והכי קי"ל. וכ"כ הב"ח בדעת מרן הש"ע, ושלא הביא סברת י"א אלא לומר שאם תפס לא מפקינן מיניה. וכ"כ עוד בתשו' הב"ח (סי' יד) בדעת מרן. וכ"כ הערך השלחן (סק"ז) בד' מרן. וכ"פ הרמ"א בהגה. וע' בב"י אה"ע (סי' נא) שהביא מ"ש בשו"ת הרשב"ש שהנודר לתת לבת אחותו לנישואיה מתנה מרובה, אינו כלום, שהאומר אתן אפי' קנו מידו לא מהני, לפי שהוא קנין דברים, אא"כ במעכשיו או במתנת שכ"מ. וכ' הב"י ע"ז, ותימה דכיון דקי"ל דכל קנין מעכשיו הוא כשקנו מידו אמאי לא קנה כאומר מעכשיו. ע"כ. ולכאורה תמוה, שהרי כן מבואר בפוסקים הנ"ל דל"מ אתן אפי' קנו מידו. וכבר עמדו ע"ז בתשו' מהר"א ששון (סי' קלג). ובס' נתיבות משפט (דצ"ג ע"ד). ובשו"ת מהר"ש הלוי (חחו"מ סי' ה). ובס' בני יעקב (דס"ה ע"ב). ובערך השלחן אה"ע (ס"ס נא). ע"ש. ואמנם בשו"ת מהרשד"ם (חאה"ע ר"ס כז) מסכים לד' הב"י הנ"ל. אך גם עליו תעבר כוס התימה. וכ"כ בס' בני יעקב (דק"ו ע"א). ע"ש. (ובתשו' מהר"ש הלוי (חחו"מ סי' ה) הנ"ל, שאפילו אם כתב: אני מתחייב שכל מה שישלח אבי אתן לו החצי, לא מהני, שאע"פ שכל לשון חיוב שנתחייב עצמו, מ"מ הלשון גרוע ואינו מועיל, והו"ל קנין דברים. וכ"כ בשו"ת ידי דוד קראסו (סי' סא). ובשו"ת באר מים חיים מוצרי (חחו"מ סי' ב). ע"ש. אך בשו"ת נוב"י קמא (חחו"מ סי' כה) בתשו' חתנו הגאון ר' יוסף ז"ל כ' דמד' הפו' רוא"ח ל"מ כן. וע"ע בתשו' הנוב"י שם סי' כו. ובשו"ת בית דוד (חאה"ע ס"ס נ).

וכ"ש בנידון דידן שלא נעשה קנין כלל ואע"פ שיש חולקים כנ"ל וס"ל דחתימתם חשיבא קנין סיטומתא ומהני אף ב"אתן", ודאי הוי סניף לבטל את ההסכם.

ועתה מצאתי בפס"ד מאלף [תיק רבני גדול מח/16 פורסם בספר כנס הדיינים התשע"ג עמ' 13 והלאה] בו פוסקים הגאונים אשר מעולם אנשי שם המה הגר"ע יוסף, הגר"י כהן והגר"י חזן, פה אחד, באופן גורף כי הסכם התחייבות למזונות, שלא נעשה בו קנין כדן, אינו מחייב ואפילו שניתן לו תוקף פס"ד ולא מהני מדין סיטומתא, וכתבו שאין להוציא מהאב המוחזק בממונו, וסברתם בתרתי.

האחת, דמנהג בתי הדין לעשות קנין בהסכמי גירושין וממילא לא שייך דין סיטומתא בלא קנין כדן, והשנית כי התחייבות מזונות הינה דבר שאינו קצוב ויכול המוחזק לומר קים לי כרמב"ם דס"ל שהתחייבות בדבר שאינו קצוב לא חלה, ואע"פ שמרן המחבר פסק דלא כוותיה (חו"מ סי' ס סע' ב) קי"ל דבממון אמרינן קים לי כנגד מרן (עיי"ש בהוכחתם באורך בזה) ואפי' החולקים על הרמב"ם מחייבים רק אם נעשה קנין, והדר דינא דהכא לא נעשה קנין ולא חלה ההתחייבות.

אמנם, שם מיירי אפילו כשהתחייב בסכום מסוים (800 ₪) ואפילו שהתחייב לסכום שנים קצוב, וצע"ג בזה, דבזה לכאורה גם הרמב"ם מודה דחשיב קצוב ואכמ"ל, עכ"פ, זכינו לסברתם דכל הסכם מזונות שלא נעשה עליו קנין אינו כלום ואפילו שניתן לו תוקף פס"ד, וזה לשונם (שם עמ' 18),

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לכן אין להסכם הגירושין תוקף להתחייבות האב, וצריך לדון מחדש בחיוב המזונות הילדים לפי צורכיהם ולפי יכולתו של האב, לפי ראיות עיני ביה"ד. וכתבו כן אף לפני שהביאו את סוגיית דבר שאינו קצוב, ועל סמך סיבת העדר הקנין לבדה ביטלו את ההסכם וקיבלו את ערעור הבעל להפחית את חיוב המזונות ל 600 ₪.

5. שינוי נסיבות

לעיל עסקנו בפן ההלכתי של אומדן דעת ושינוי נסיבות ועתה נוסיף נופך מכח המנהג והחוק.

תוקף הסכמים בדבר מזונות הינו ע"פ חוק לתיקון דיני משפחה (מזונות) התשי"ט-1959.

בסעיף 12(א) קובע החוק כי הסכם כזה מחייב אישור בערכאה שיפוטית בכדי לקשור את הקטין להסכם.

בסעיף 13(א) קובע החוק "ביהמ"ש רשאי לשנות את אשר נקבע בהסכם, בויתור ובפסק דין, אם ראה לעשות כן על סמך נסיבות שנודעו למבקש או שנשתנו אחרי ההסכם הויתור או פסק הדין", ובסעיף 13(ג) "הוראות סעיף זה אינן באות לגרוע מכל סעד לביטול או לשינוי של הסכם, ויתור או פס"ד שניתן לפי כל דין אחר".

ואכן ידוע בציבור ומקובל בבתי הדין ובתי המשפט לשנות הסכם עקב שינוי נסיבות עיין פס"ד רבים בזה <https://shared-parenting.co.il/child-support-decrease-increase-//>

מהו שינוי נסיבות הוא דבר הנתון לשיקול דעת ביה"ד, וכפי שראינו לעיל בפסק הדין באשדוד של הרבנים שמן צדוק ושלוש שליט"א הרי שנשיאת אשה ובוודאי כשנלווה לזה הפחתת משכורת האב ה"ז סיבה מספקת לביטול ההסכם, ובפרט שנישואים וקיום מצוות פריה ורבייה הינם שינויים מבורכים.

יש הטוענים כי כל אדם המתגרש יודע שייתכן שישא אשה וילד ילדים והיה לו להתנות על כך, אך, עיני ראו ולא זר כי רוב המתגרשים, בעיקר הבעלים לא חושבים עדיין על נישואין חדשים בזמן שהם בעומק הליך הגירושין, מנשותיהם הנוכחיות, וזו סיבה מספקת כפי שהערנו לעיל בדין אומדן דעת המתחייב, אך, כאן ישנה עילה נוספת בחוק לביטול ההסכם כאמור מטעם שינוי נסיבות שביה"ד מוסמך לשנות את ההסכם ללא קשר לדעת המתחייב, אלא מעצם חובתו של ביה"ד לעשות צדק ולחלק את המשאבים המשפחתיים בצורה הגונה והגיונית, כך, שאפילו אם היתה דעת המתחייב בפירוש אף על מקרה של שינוי נסיבות הרי שביה"ד מוסמך לשנות את ההסכם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

6. מסדרין לבע"ח.

ואפילו נימא שהתחייבות מכח הסכם הינה התחייבות גמורה כדין כל מלווה ולווה שיכול להתחייב בשטר גם במה שלא היה חייב מדינא כבח"מ סי' מ', הא קי"ל, מסדרין לבע"ח למזונותיו שלו, אמנם, לא למזונות אשתו וילדיו, כמבואר בח"מ סי' צז סע' כג וסי' צט ס"א.

ואעפ"כ, עיי' מרדכי מסכת בבא מציעא פרק המקבל [המתחיל ברמז שפט] שכתב

ומצאתי שהשיב הרב ר' אביגדור כהן לחמיו הרב ר' חיים וזה לשונו ... ומה שאמר ליה המלוה עשה עמי מלאכה ואנכה לך בחובך לא כל הימנו דמי יפרנס אותו ואת בניו.

ויש שהבינו מדברי ר' אביגדור שרק במטלטלין וקרקעות בע"ח קודם למזונות אשתו ובניו, אבל משכר שכיר יוצאו קודם לפרנסתו ופרנסת ילדיו, ועיין בזה בפד"ר ח"ג עמ' 109 והלאה.

וכן הסיק הגר"נ גורטלר בספרו בכורי גושן ח"א סי' לג דיש לפשר בין חובתו מכח הסכם לילדיו מאישתו הראשונה לבין מזונות אשתו וילדיו הנוכחיים, עיי"ש בסברתו. ועוד יש להאריך בזה.

7. סיכום

נמצנו למדים כי 6 יסודות ישנם לאפשר את שינוי ההסכם החתום וממילא לאפשר לביה"ד לפסוק מזונות כפי הנסיבות הקיימות.

1. אין כאן התחייבות כלל, אם משום שאין **כוונתו** להתחייב מעבר למה שחייב ממילא לדעתו, ואם משום שאין חיוב חל על חיוב, ואם משום שהחוק והנהג יוצר נורמה שאין בהסכם יותר מאשר בפסק הדין שנתן לו תוקף, וממילא ביה"ד יכול לשנותו לכאן או לכאן.

2. אפי' למ"ד שנוצרה התחייבות חדשה, אמדינן דעתיה, ובנד"ד ודאי אדעתא דהכי לא התחייב ולא חשיב הסכם דו צדדי, ואפילו אי חשיב דו צדדי אין להוציא כנגד הרא"ש וסייעתו.

3. ההתחייבות נעשתה במעין כפיה כנ"ל.

4. לשונות ההסכם פגומים ולא מהני בהו אפילו קנין, וכ"ש בנד"ד שלא נעשה קנין על ההסכם.

5. בהסכמי מזונות אין סופיות הדיון, והחוק שנותן תוקף להסכם מכח פס"ד הוא המאפשר שינוי הסכם לפי שיקול דעת ביה"ד בהתאם לשינויים כאלה ואחרים שהתרחשו בחיי הצדדים או ילדיהם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

6. אפילו אם ההסכם בתוקפו עומד איכא מאן דאמר דמסדרין לו ולאשתו ובניו בשכר שכיר ומפשרין בין חובתו מכח ההסכם לחובתו לאשתו ובניו.

כל אחד מיסודות אלו די בו לבטל את ההסכם, ולפחות לאפשר טענת קים לי, ולא להוציא מהאב את מה שהתחייב, וכ"ש בהצטרף יסודות אלו, לית דין ולית דיין שההסכם בטל וביה"ד יפסוק מזונות לפי הנסיבות מכאן ולהבא.

בשולי הדברים אעיר בעוניי, כי בתי הדין משתדלים להביא את הצדדים להסכמות בכדי לייתר מלחמות ארוכות וכואבות בין הצדדים, דע עקא, כי מרוב להיטותו לסיום התיק, ביה"ד לא נותן דעתו על עתיד כלל הצדדים, כולל האב, וכי הגרוש לא מחוייב מדינא לשאת אשה?! כמבואר ביבמות סב ב ושו"ע אהע"ז סי' א ועוד, וכ"ש בנידון דידן שלא קיים עדיין מצוות פריה ורביה, וכי ביה"ד לא מחוייב לדאוג לכך שיוכל הגרוש לקיים מצווה דאורייתא של פריה ורביה?! וכי ביה"ד לא מחוייב לדאוג לכך שלא יעבור הגרוש איסורים ויוכל לשאת אשה חדשה?! אדרבא ביה"ד מיוזמתו היה צריך לוודא טרם חתימתו על ההסכם כי יש באפשרותו לשאת אשה וללדת עוד ילדים ולא לשעבד אותו לשנים רבות בסד המזונות לבתו האחת.

יתירה מזאת כיצד ניתן לאדם לחתום על הסכם שיגרום לו להעביר את כספו למזונות שאינו חייב אלא מדין צדקה או תקנת הרבנות הראשית על חשבון חיובו המוחלט מדאורייתא או מדרבנן לאשתו החדשה וכן לילדיו שיוולדו שהם קטני קטנים, וכי היה מאשר ביה"ד, ללא קשר לגירושין, התחייבות של אב לזון את בנו הגדול בכל הוננו ולהשאיר את אשתו וילדיו הקטנים רעבים ללחם?! אתמהא.

יתירה מזאת וכי האב עצמו נכון שיתן כל הוננו לילדיו וירעב הוא ללחם, ואנן קיי"ל במסכת חולין דף פד עמוד א "ללחמך ללחם ביתך - לחמך קודם ללחם ביתך".

ביה"ד הינו אביהם של יתומים, אך לא פחות חייב הוא לדאוג גם לחיי האב וליכולתו להמשיך בחייו, כפי שהוא מחוייב ע"פ דין, לשאת אשה חדשה וללדת עוד ילדים, ועל ביה"ד לשים לב לכך, בבואו להביא את הצדדים להסכמות או לאשר להם את ההסכם שהגיעו אליו בעצמם.

מסקנא:

1. הסכם המזונות בטל החל מאוקטובר 2019.
2. האב יחלק את הכנסתו בין כלל אנשי משפחתו, באופן שמחצית [3350 ₪] הכנסתו תשאר לחייו וחיי אשתו ומחצית [3350 ₪] יחולק בין כל הילדים כך שלכל ילד כ 800 ₪.
3. לפיכך האב יעביר 800 ₪ עבור בתו הגדולה כולל מדור והוצאות חינוך.
4. במידה ויגדלו או יקטנו הכנסות האב או שיוולדו לו עוד ילדים החלוקה תהיה באופן היחסי הנ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

5. בחופשת הקיץ תתגורר הבת אצל האב ואשתו תטפל בה בכדי לחזק את הקשר בין האב לבתו, ובכך גם לא יצטרכו ההורים לממן קייטנות.
6. הסדרי השהות אצל האם בזמן חופשת הקיץ יקבעו על ידי האם ובלבד שהאב לא יצטרך להוסיף בעצמו נסיעות מעבר להסדרי השהות הרגילים.

אוריאל אליהו – דיין

קראתי בכל לב את דברי כבוד הרה"ג הרב אוריאל אליהו ואני מצטרף למסקנותיו. אעיר במישור העקרוני שוודאי לבעל קצות החושן בחו"מ סי' ס"ק כ ששעבוד חל על שעבוד, יש תוקף להתחייבות מזונות ילדים, וגם לדעת נתיבות המשפט שם ס"ק כג, כיוון שבהסכם, החיוב מוגדר בסכום מסוים, הגדרת החיוב הינה תוספת להתחייבות המזונות הבסיסית, והקנין חל, וכדברי הגאון הרב אברהם שפירא זצ"ל בפד"ר בריש כרך כ, וכעין סברה זו כתב הנתיבות בסי' לד ס"ק ה.

אם כי בתיק שבפנינו ישנן סיבות רבות אחרות המאפשרות את שינוי ההסכם, כמפורט בפסק הדין המנומק של עמיתי הרב אליהו, לכן מתבקש, לאור הנסיבות, לקבוע מחדש את גובה המזונות.

לחיזוק הדברים חשוב להזכיר את דברי שו"ת מהרשד"ם חלק יורה דעה סימן קסו וז"ל:

"..ועתה אני אומר דמה נפשך או יש ספק ביד האיש הזה לפרנס את בניו או אין ספק בידו, אם אין ספק בידו פשיטא שאפי' קטני קטנים אין לכוף אותו וכי מן הסלע נוציא מים..."

ברוח זו כתב גם בעל הזרע אמת ח"ב יו"ד סימן קח

"דבר תימה, דהיאך יזנום משלו אם אין לו, הלא כשל עוזר ונפל עוזר דמאין יושיעם" וכך פסק להדיא באותה תשובה המוזכרת בפסה"ד משופריה דיעקב סימן ס' שאפילו בקטני קטנים לא ניתן לחייב את האב אם אין לו.

אמת היא שחיוב מזונות ילדים אינו מוטל על האם אפילו כשהם מתחת לגיל 6 כמובא בשו"ע אה"ע סימן פב סעיף ח; אולם גם האם מחויבת מדיני צדקה לפרנס את ילדיה, אם יש ביכולתה, ואין ביכולתו הכלכלית של האב לזנום, כמפורש בספר בית מאיר אה"ע סימן פב אות ה ובהרחבה יותר בשו"ת משפטי שמואל סימן יא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ודאי, לאור המצב המשפחתי שהתפתח, כשהילדה מעל גיל 6 ואמה משתכרת מחד, והאב התחתן בשנית ונולדו לו עוד שלושה ילדים שכולם כיום מתחת לגיל 6, מתבקשת חלוקה מחודשת וצודקת יותר של ההכנסות, כמובא בדברי הרב אוריאל אליהו.

משה חביב - דיין

ראיתי את דברי הרה"ג אוריאל אליהו שליט"א ואיני מסכים לא עם נימוקיו ולא עם מסקנתו.

החלטת הרוב כבר הייתה לפני בית הדין הגדול, ומן הסתם בהיות דעתי דעת מיעוט, ההחלטה תחזור ותידון לפני בית הדין הגדול, כפי שצוין בהחלטת בית הדין הגדול מיום 26.01.2020.

להלן נימוקי בקצרה:

1. הטענות בדבר בטלות ההתחייבות לחיוב מזונות מסיבות הלכתיות של התחייבות ללא קניין או חסרון מחמת דבר שאינו קצוב, הן טענות שלא בסמכות.
בית הדין בהרכבו הקודם נתן תוקף פסק דין להסכם, תוקף פסק הדין ניתן בהרכב מלא.
פירושו של פסק דין שניתן לגבות או לחייב את האב מכח ההסכם.
לטעון שבית הדין בהרכבו הקודם לא דן בלשונות ולא עשה קניין באופן המועיל, אין לו מקום שהדבר הוא מההלכות הפשוטות וגם כיום אומרים אומרים לכו"ע בית דין בתר בית דין לא דייקא.
וככל שיש טענות לסתירת הדין מקומו בבית הדין הגדול.
וזאת מבלי להיכנס לגופם של דברים.
2. ההתחייבות היא התחייבות מחייבת מכח קניין ופסק דין.
הצדדים נשאו ונתנו ביניהם ושקלו את טובת הקטינה המשותפת וצרכיה, והאב לא היה מחויב להגדיל את סכום המזונות בשעת מעשה. צרכי הקטינה הבאה מכח התחייבות לא תלויה בדין חיוב האב במזונות בצרכים המינימאליים של הקטינה אלא בהסכמה בנוגע לרמת החיים אותה רוצים הצדדים לתת לבת. וגם, אם נאמר שהמזונות שהוסכמו הם מעל לסכום המינימאלי המחויב זה עצמו יוצר משנה תוקף להתחייבות שיש כאן התחייבות שלא מכח הדין אלא לקציבת צרכי הקטינה, ותשלום עבור המדור, והוצאות הטיפול בקטינה לאם ולמשפחת האם, כפי שגם באו לידי ביטוי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בקשר שבין קיום הסדרי הראיה ותשלום הוצאות בייביסייטר, מתוך רצון טוב.

זאת ועוד, רמת החיים שבא האב להבטיח בהתחייבותו היא בגדר המקובל ולא ניתן לפתור אותו גם מתשלום דמי המדור שהם התחייבות כלפי האם ומשפחתה. 1350 ש"ח אינם בגדר הבלתי סביר וודאי כאשר הדבר נעשה בצורה וולונטארית וכך גם ההגדלה לסכום של 1,500 ש"ח הנובעת בצמצום הסדרי הראיה, שלא לדבר על ההתחייבות לתשלום מדור והוצאות מדור לאם, שהיא הקוצבת את השכר שהיא נוטלת עבור המדור במקום שההסכם נעשה שלא מכח פסק דין.

3. האומדנות לשינוי התחייבות לתשלום מזונות ילדי האב עצמו אינם דומים למתחייב לזון את בת אשתו, שטבע האדם לשלם אף מעבר ליכולתו ולהעדיף את טובת ילדיו על פני טובת עצמו. וממילא גם במקום שמתחייב מתוך הסכמה, תוקף ההתחייבות היא מעל למקובל בזן את בת אשתו או שאר אדם.

4. תביעת האישה להגדלת מזונות לא סותרת את ההסכם, מאחר שאם לדעתה חיוב המזונות מכח הדין עולים על התחייבות ניתן לחייב את האב מכח הדין בהפרש.

5. האב היה מודע לכך שסביר שהוא עתיד להעמיד צאצאים נוספים ולשאת אישה בשנית. אשתו השניה מעשה ידיה תחת מזונותיה וככל שיש לה הכנסות הם ישמשו לפרעון כל חיובי הבעל גם כלפי בתו מנשואיו הקודמים וגם לילדיו מנשואיו הנוכחיים.

6. לאור האמור, עמדתי שיש התחייבות הנובעת מההסכם עומדת בעינה. וגם ללא ההסכם אין מקום להעמיד את המזונות כולל מדור על סכום של 800 ש"ח.

הצדדים רשאים לערער בזכות על החלטה זו.

7. כלל נקוט בידנו שלא מרחמים בדין, וקיים איסור תורה של שלא לשאת פני דל, זאת מבלי להתייחס לדברים שנכתבו מתוך התרשמות מפרוטוקולים במשטרה שלא הוצגו במסגרת דיון הוכחות לא בבית הדין ולא בבית המשפט.

הרב יצחק רפפורט – אב"ד

נפסק כדעת הרוב,

1. הסכם המזונות בטל החל מאוקטובר 2019.
2. האב יחלק את הכנסתו בין כלל אנשי משפחתו, באופן שמחצית [3350 ₪] הכנסתו תשאר לחייו וחיי אשתו ומחצית [3350 ₪] יחולק בין כל הילדים כך שלכל ילד כ 800 ₪.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

3. לפיכך האב יעביר 800 ₪ עבור בתו הגדולה כולל מדור והוצאות חינוך.
4. במידה ויגדלו או יקטנו הכנסות האב או שיוולדו לו עוד ילדים החלוקה תהיה באופן היחסי הנ"ל.
5. בחופשת הקיץ תתגורר הבת אצל האב ואשתו תטפל בה בכדי לחזק את הקשר בין האב לבתו, ובכך גם לא יצטרכו ההורים לממן קייטנות.
6. הסדרי השהות אצל האם בזמן חופשת הקיץ יקבעו על ידי האם ובלבד שהאב לא יצטרך להוסיף בעצמו נסיעות מעבר להסדרי השהות הרגילים.

ההחלטה מותרת לפרסום לאחר השמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

ניתן ביום י"ח בשבט התש"פ (13/02/2020).

הרב אוריאל אליהו

הרב משה חביב

הרב יצחק רפפורט

העתק מתאים למקור

הרב אלון ארביב, המזכיר הראשי

נחתם דיגיטלית ע"י הרב יצחק רפפורט בתאריך 13/02/2020 10:27